

НОВІ ФОРМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЇХ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються нові форми транс-кордонного співробітництва, аналізуються їх переваги та можливості використання в умовах України. Акцентовується увага на III-ому додатковому протоколі до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями і перспективах, які він відкриває. Робиться наголос на тому, що в сучасному світі, як засвідчує аналіз джерел та літератури, існує багато нових форм транскордонного співробітництва, що потребують класифікації та виходу на узагальнені моделі, які можна було б використовувати на практиці в прикордонних регіонах України.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, євроінтеграція, Європейський Союз, III-й додатковий протокол до Мадридської конвенції, кластери.

У сучасному глобалізованому світі існує чимало різноманітних форм транскордонного співробітництва, які поділяються на традиційні і нові.

Курс України на євроінтеграцію, її прагнення долучитися до членства у Європейському Союзі, використовуючи для цього найдієвіші й найефективніші форми транскордонного співробітництва, роблять особливо актуальними вивчення і дослідження даної проблематики. Щоправда, ефективність тієї чи іншої форми транскордонного співробітництва (ТКС) не завжди прямо пропорційно пов'язана з її новизною.

Різні аспекти згаданої тематики знайшли відображення у працях таких дослідників: Василя Гудака, Єви Кіш, Олександра Передрія, Сергія Устича, Надії Мікули. У квітні 2009 року в Інституті регіональних досліджень (м. Львів) НАН України відбувся «круглий стіл» на тему: «Розвиток нових форм транскордонного співробітництва», матеріали якого досить повно розкривають дану тематику. І все ж, не дивлячись на певні здобутки у цій галузі, вивчення нових форм транскордонного співробітництва і можливості використання їх в Україні, зберігає свою актуальність і є метою даної статті.

На думку одного з провідних фахівців у цій проблематиці професора Надії Мікули, транскордонне співробітництво суміжних прикордонних територій сусідніх країн створює додаткові можливості отримання синергетичних ефектів від об'єднання зусиль при вирішенні спільних та ідентичних проблем і активно розвивається у напрямі інституціонального забезпечення співпраці на нових засадах і у нових формах. Від прямих контактів та транскордонних угод співпраця почала розвиватися у формі єврорегіонів (ця форма була найбільш розповсюджена наприкінці 90-х років минулого та на початку цього століття), а нині – це транскордонні промислові зони, транскордонні

кластери, «трикутники» росту, транскордонні полюси зростання, «транскордонні інноваційні проекти» тощо [9, с. 4].

Таким чином, у сучасному світі, як свідчить аналіз джерел та літератури, існує безліч нових форм транскордонного співробітництва. Вони вимагають класифікації та виходу на узагальнені моделі, які можна було б використовувати на практиці в Україні і, зокрема, в її прикордонних областях.

Новими формами транскордонного співробітництва в рамках Європейського Союзу є Європейські угруповання територіального співробітництва (ЄУТС). Їх поява стала можливою після прийняття 5 липня 2006 року Європарламентом та Радою Європи Регламенту №1082/2006 щодо Європейських угруповань територіального співробітництва. У відповідності зі згаданим Регламентом, ЄУТС – це угруповання, створені з метою полегшення та сприяння транскордонному, транснаціональному та/чи міжрегіональному співробітництву між членами ЄС в цілях зміцнення економічного та соціального єднання [3, 5].

16 листопада 2009 року в Утрехті Рада Європи прийняла III-й додатковий протокол до Мадридської конвенції «Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями» (Мадрид, 21 травня 1980 року) щодо об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЄС). У ньому запропоновані аналогічні організаційні структури транскордонного співробітництва для членів Ради Європи. В Україні 10 березня 2010 року відбувся національний «круглий стіл», присвячений питанням підготовки даного протоколу до ратифікації. У цьому заході взяли участь представники центральних та місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування і їх асоціацій. Відбулася широка дискусія навколо положень щодо членства в єврорегіонах, фінансової відповідальності, розміщення керівних органів і штаб-квартир, статутних завдань єврорегіонів та ряду інших питань [7].

На думку фахівців, важливим етапом удосконалення законодавства у сфері транскордонного співробітництва є ухвалення Комітетом експертів з транскордонного співробітництва Ради Європи III-й протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Протоколом, зокрема, передбачається уніфікувати стандарти для утворення та діяльності об'єднань єврорегіонального співробітництва (єврорегіонів).

Урядом розроблено План заходів з реалізації в Україні Утрехтського порядку денного на 2010-2011 рр.,

яким, зокрема, передбачені заходи щодо підготовки до ратифікації Україною III-го додаткового протоколу [10, с. 17].

Ратифікація III-го протоколу дає правові підстави Україні використовувати нові і, слід сподіватись більш ефективні, зокрема, в економічній сфері, моделі транскордонного співробітництва. Це, у свою чергу, сприятиме створенню привабливого інституційного середовища для вирішення спільних проблем та реалізації транскордонних проектів.

Планується, що після ратифікації Україною зазначеного протоколу євро регіонам за участю України надаватиметься правова, організаційна, методична та інформаційна допомога щодо їх розвитку та можливої реорганізації. Нині в Україні діють сім євро регіонів: «Буг» (Україна, Польща, Білорусь), Карпатський (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія), «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь), «Ярославна» (Україна, Росія) та «Слобожанщина» (Україна, Росія) [1, с. 23].

Європейські угруповання територіального співробітництва відрізняються від інших подібних механізмів регіональної політики ЄС, наприклад євро регіонів, кількома засадничими ознаками. По-перше, ЄУТС володіє правосуб'єктністю, є юридичною особою. По-друге, учасниками такого угруповання можуть бути не тільки держави, органи регіональної чи місцевої влади, а й громадські організації чи інші зацікавлені юридичні особи. І, по-третє, члени ЄУТС реалізують співробітництво на транскордонному, транснаціональному та міжрегіональному рівнях – всіх трьох рівнях регіональної політики ЄС [3, с. 7].

Як справедливо відзначають дослідники, форми транскордонного співробітництва повинні ґрунтуватися на принципах транспарентності. Транспарентність як соціальне явище – це такий стан інформованості (наявність повного, достатнього і достовірного знання) про ту або іншу діяльність (її об'єкти або результати), яке дозволяє будь-якому зацікавленому суб'єкту мати повну уяву про них.

У сучасних умовах найбільш важливими принципами транспарентності є наступні:

1. Ясність, прозорість, гласність транскордонних стосунків.
2. Взаємна відповідальність сторін за виконання зобов'язань.
3. Чітка нормативна регламентація, що унеможливує невиконання, затягування підписаних між сторонами угод.
4. Забезпечення гарантій єдиного доступу громадян, незалежно від місця свого проживання в транскордонному регіоні, до основних соціальних благ і послуг [11, 16].

Транскордонне співробітництво регіонів Західної Європи визначило дві основні концепції кооперації регіонів:

- транскордонна кооперація (crossborder coopera-

tion) – тісна співпраця прилеглих прикордонних регіонів через національні кордони, до якої залучені регіональні і місцеві органи влади та інші організації в прикордонній зоні;

- міжрегіональна кооперація (interregional cooperation) – суб'єктоорієнтована співпраця через національні кордони між регіональними і місцевими органами влади та іншими організаціями, які можуть бути розташовані в будь-якому місці державної території.

Йдеться про появу таких нових просторових форм міжнародної економічної інтеграції (НПФЕІ), як «працюючі співтовариства», «великі регіони», «трикутники зростання» [2, с. 17].

Для класифікації транскордонних регіонів, на думку дослідників, мають значення наступні три виміри.

Географічні рамки: слід відокремлювати невеликі транскордонні ініціативи від працюючих співтовариств, до яких залучено п'ять і більше регіонів. Інтенсивність кооперації: визначається стратегічними можливостями транскордонного органу і рівнем його автономії від центральної влади. Типи акторів: необхідно розділяти місцеві (муніципальні) органи влади і органи влади регіонального (мезо-) рівня.

Специфічною формою транскордонних регіонів є працюючі співтовариства, суть яких полягає у тому, що у багатьох випадках регіональні або місцеві органи влади чи інші організації співробітничують, наприклад, через підписання протоколу про співпрацю або юридично не зобов'язуючої угоди і формують конкретні структури, зазвичай без правосуб'єктності.

У Європі вищим рівнем розвитку прикордонної співпраці вважаються так звані «великі регіони» (Grand Regions), що сформовані із значних територіальних одиниць. Особливістю прикордонної співпраці в рамках «великих регіонів» є наявність спеціальних міждержавних угод між країнами, які беруть у них участь: багатосторонніх міждержавних (загальні питання) і міжрегіональних комісій (конкретні практичні питання співпраці) [2, с. 19].

Впровадженню таких форм співробітництва в Україні сприяло б формування у прикордонних регіонах «регіональних мережевих співтовариств», під якими розуміють різноманіття акторів, що солідарно співпрацюють при просуванні індивідуальних і колективних інтересів; обмінюються формальними і неформальними ресурсами та вступають у різні форми комунікації на регіональному політичному просторі [2, с. 19-20].

Новою формою транскордонного співробітництва є «трикутники зростання» які відрізняються за розмірами і сферою сполучення акторів. Вони являють собою транснаціональні економічні зони, поширені на досить великій, але чітко визначеній географічній території, на якій відмінності у наявних чинниках трьох або більше країн і субрегіонів використовуються з метою розвитку зовнішньої торгівлі і залучення іноземних інвестицій. Прийнято вважати, що функції «трикутника зростання» в економічному розвитку

значно ширші функції єврорегіонів, оскільки вони дозволяють сполучати в єдине ціле регіони (типи регіонів), які володіють взаємодоповнюючими один одного видами ресурсів [2, с. 21].

Транскордонне співробітництво дослідники сприймають і характеризують по-різному. Так, Ю. Макогон і В. Ляшенко наголошують: «Майже у всіх державах світу політичні та економічні центри, як правило, концентруються у глибині території, відповідно до чого розвивається інфраструктура. Прикордонні райони сусідніх держав при цьому як би обернені спиною один до одного. Наслідком цього є більш слабкий соціально-економічний розвиток цих прикордонних територій, більш низький життєвий рівень населення. Звідси випливає природна потреба у заміні позиції «спина до спини» позицією «обличчя до обличчя» [6, с. 176-177]. Це дасть змогу ліквідувати диспропорції в економічному і соціальному розвитку по обидва боки кордону, розірвати міцний ланцюжок, який утворився на основі понять «прикордонний», «периферійний», «відсталый» та сформувати сприятливе середовище для розвитку європейської інтеграції [4, с. 42].

Однією з нових форм організації та розвитку транскордонного співробітництва в умовах європейських інтеграційних процесів є кластери. Термін «cluster» у перекладі з англійської означає пучок, жмут, гроно, кущ, група, купа, скупчення, рій (бджіл) тощо. Під кластерами розуміють географічно близькі групи взаємопов'язаних компаній та асоційованих установ в окремій галузі, що пов'язані спільними технологіями та навичками. Як правило, вони існують в географічній зоні, де легкодоступними є комунікації, логістика і людські ресурси [4, с. 43].

Сформована на основі кластерів економіка - це модель конкурентноздатної та інвестиційно привабливої економіки, яка забезпечує високий рівень та якість життя населення.

Транскордонне співробітництво є особливою ознакою державної регіональної політики нової доби, яке має на меті зміцнення добросусідських відносин та створення умов для більш тісної координації дій у сфері інтеграції економік суміжних країн. Це досягається, зокрема, шляхом формування транскордонних кластерів, які є її інноваційним елементом та рушійною силою для динамічного і сталого розвитку транскордонних регіонів [5, с. 204].

Метою Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів як важливого засобу реалізації державної регіональної політики є підвищення рівня якості життя громадян, забезпечення конкурентноспроможності України та її регіонів, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку транскордонних регіонів з одночасним підвищенням рівня гармонізації нормативно-правових і соціально-економічних умов для розвитку промислової, науково-технічної та інших видів транскордонної взаємодії у сфері виробництва і надання послуг та трансферу технологій [5, с. 205].

В Україні також є певний досвід кластерної організації економіки, має місце започаткування процесів формування транскордонних кластерних ініціатив та розвитку транскордонних кластерів.

Разом з тим, кластерна форма організації господарства ще не набула достатнього застосування і поширення. Відсутні досконалі інвестиційно-інноваційні механізми формування і функціонування кластерів, малоефективними є фінансові механізми державного регулювання їх діяльності.

Серед нових форм транскордонного та міжрегіонального співробітництва, що формуються і розвиваються в країнах Європи, певне місце посідають транскордонні EURES - партнерства та трансрегіональні інноваційні проекти. EURES (European Employment Services, Європейські сервіси зайнятості) є однією з ініціатив, що підтримуються ЄС щодо розвитку спільного європейського ринку праці, яка пропонує інформацію про умови праці та життя, а також про розвиток ринку робочої сили та допомагає при пошуку роботи [8, с. 54].

Участі українських регіонів у європейських трансрегіональних інноваційних проектах можуть сприяти Державне агенство інвестицій та інновацій і мережа регіональних центрів інноваційного розвитку.

Таким чином, розвиток нових форм транскордонного співробітництва має на меті перетворення прикордонних периферійних регіонів у рамках державних територій у інтегровані, взаємодоповнюючі райони, які набувають функцій передавачів нової інформації, досвіду тощо. Внаслідок цього відбувається зниження залежності прикордонних територій не лише від внутрішніх адміністративно-територіальних меж, а й від державних кордонів.

Оскільки процес виникнення нових форм транскордонного співробітництва є безперервним, бо на зміну старому за логікою суспільного розвитку завжди приходять нове, а критерієм їх ефективності була і залишається людська практика, то й науково-аналітичний супровід даної тематики завжди залишається актуальним.

Джерела та література:

1. Гарагонич В. Особливості й перспективи функціонування єврорегіонів за участі України / В.Гарагонич // Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми. Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. - Тернопіль, 2009. - С. 22-24; 2. Гомольська Н. І. Нові форми ТКС: засади формування та особливості функціонування / Н.І.Гомольська, В.М.Черторицький // Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. - Львів: ІРД НАН України, 2009. - С. 16-22; 3. Жук О. П. Європейські угруповання територіального співробітництва (СУТС) / О.П.Жук // Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. - Львів: ІРД НАН України, 2009. - С. 5-9; 4. Кицюк І. В. Кластери як нова форма організації та розвитку транскордонного співробітництва в

умовах європейських інтеграційних процесів / І.В.Кицюк // Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – С. 42–45; 5. Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Толкованов В. В., Бройде З. С. та ін. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів / В.С. Куйбіда, А.Ф. Ткачук, В.В. Толкованов, З.С. Бройде. – К.: Крамар, 2009. – 242 с.; 6. Макогон Ю. В. Форми и направления межрегионального трансграничного сотрудничества / Макогон Ю. В., Ляшенко В. Н. – 2-е изд. исп. и доп. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 512 с.; 7. Новини Закарпаття. – 2010. – 23 березня; 8. Пелешак І. О. Нові форми транскордонного та міжрегіонального співробітництва / І.О.Пелешак // Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – С. 54–60; 9. Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. Матеріали «круглого столу» 28 квітня 2009 року / Відп. ред. Мікула Н. А. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – 109 с.; 10. Стан законодавчого та нормативного забезпечення транскордонного співробітництва. Матеріали міжнародної конференції 7-8 квітня 2010 року. – К., 2010. –

УДК: 94(477),19”

73 с.; 11. Черторижський В. М. Транспарентність як важливий елемент транскордонного співробітництва / В.М.Черторижський // Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – С. 13–16.

Vasyl Garagonych New Forms of Trans-boundary Cooperation and Their Use in Ukraine

The article discusses new forms of trans-boundary collaboration, their advantages and possibilities of the use in current conditions in Ukraine. The author analyzes the 3rd Protocol to the European Outline Convention on Trans-boundary Cooperation between Territorial Communities or Authorities and the prospects which it opens. He also emphasizes that in the modern world, as analysis of sources and literature shows that many new forms of trans-border cooperation need classification and formation of new models that could be used in practice in the border regions of Ukraine.

Key words: trans-boundary collaboration, Euro-integration, the European Union, 3rd additional protocol to Madrid Convention, clusters.

© Оксана Гуменюк
(м. Рівне)

ВЗАЄМИНИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ І ЦЕРКВИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1939-1941 роках

У статті проаналізовано відносини між радянською владою та церквою у 1939-1941 рр. на західноукраїнських землях. Автор досліджує вплив радянської моделі суспільства, що базувалася на релігійних віруваннях на нових землях. Також зазначається, що культ войовничого атеїзму, що відбився в усвідомленні жителів Західної України є одним з найнеприємніших психологічних досвідів перебування під режимом СРСР. Цей досвід можна порівняти певним чином із загальною ненадійністю та щоденним страхом життя населення, з огляду на систематичний терор з боку НКВС

Ключові слова: церква, радянська влада, атеїзм, тоталітарна система, священники, антирелігійна компанія.

У міжвоєнній Польщі церква та релігія відігравали важливу роль не лише в духовному, а й у політичному житті населення. Владою Польщі культивувалася ця роль, сприяючи в першу чергу посиленню впливу римо-католицького костьолу. При цьому держава не відмовляла й іншим церквам у фінансовій підтримці, хоч і не такій вагомій.

Після входження території Західної України до Радянського Союзу, місцеві церкви опинилися в надзвичайно скрутному становищі. Адже в атеїстичну радянську систему вони не вписувалися вже самою своєю природою.

Нова влада найпершого удару завдала римо-католицькій церкві, оскільки небезпідставно вважала костьолі основними осередками антирадянської агітації. Це чітко простежується у звітах про хід

кампанії щодо скликання Народних Зборів. Перші хвилі арештів та депортацій, які проводилися НКВС, захопили насамперед католицьких священників. Методичний наступ на інші конфесії поступово набирив сили.

В одній із численних статей на антирелігійну тему, підписаній інструктором відділу агітації та пропаганди ЦК КП(б)У, говорилося: «Велику антирелігійну пропаганду повинні розгорнути партійні організації західних областей України... Ксьондзи, попи, равини – ці вірні наймити ворожих елементів – активно проявляють свою антинародну діяльність, поширюють різні брехні та «чудеса», направлені проти радянської влади і т.д. Партійні і непартійні більшовицькі агітатори... повинні розповісти правду про релігію, про антинародні дії церкви, костьолу, синагоги» [12, с.76].

У регіон завозилося чимало антирелігійної літератури. На відповідну тематику організовувалися читання лекцій. Дуже серйозно була налагоджена антирелігійна пропаганда в закладах освіти, особливо у школах. Тут вона стала невід'ємною частиною навчального процесу.

В усіх школах ще до впровадження нової системи освіти викладання релігії скасували. Відповідна символіка була ліквідована. Під час релігійних свят проводилися різноманітні виховні та громадські заходи, в яких участь учнів була обов'язковою.

Коли освіта повністю перейшла на радянські програми навчання, від вчителів почали вимагати, щоб на уроках наводилися антирелігійні приклади, які обов'язково включалися до розроблених робочих